

СИНОНІМІКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ

Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної інтернет конференції «Тенденції і перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації». — №9. — м. Переяслав-Хмельницький. — 2015. — С. 395 – 396.

Жіноча проза другої половини ХХ початку ХХІ ст., сформувавшись у контексті загального літературного процесу, є виразником основних його художніх тенденцій і одночасно має свою мовну специфіку. Вона представлена творами Л. Дашвар, О. Забужко, С. Йовенко, І. Карпи, М. Матіос, Г. Пагутяк, С. Поваляєвої, Г. Тарасюк та інших.

Мета даної статті — аналіз синонімів, як одних із найважливіших показників майстерності сучасних українських письменниць.

У синоніміці найяскравіше виявляється багатство мови. Глибоке знання синонімічних можливостей і майстерність у користуванні ними характеризує сучасну українську жіночу прозу. Синоніми — це творчо осмислені складники мовної образності. Вони виникли як результат добору досконалих форм вираження думок і почуттів та використовуються для урізноманітнення викладу, для уникнення повторів, для створення відповідного настрою.

Синонімія, на думку П. Дудика, – одне із найпотужніших джерел мовної і мовленнєвої образності. Стилiстичне використання синонімiв дозволяє висловлюватись одночасно і точно, і по-художньому, в багатьох випадках надає висловлюваному певного емоційного навантаження, є показником широких художньо-творчих, отже, і стилістичних можливостей мови [2, с. 169].

У підручнику М.П. Кочергана подано посилання на М. Ф. Палевську, яка зазначала, що синоніми, відрізняючись відтінками значень і стилістичною забарвленістю, «виконують у мові цілий ряд функцій: сприяють точності і ясності висловлення, фонетично урізноманітнюють мову, зумовлюють різноманітність і багатство стилів усного та писемного мовлення» [6, с. 212].

За значенням і функціями більшість лінгвістів розрізняють синоніми ідеографічні, стилістичні та семантико-стилістичні. Ідеографічні синоніми виступають як засіб уточнення, виділення, деталізації тієї чи іншої ознаки, поняття і досить часто використовуються у досліджуваних творах.

«А то ж не дівка — а справжня тичка: висока, підхмарна...» [7, с.1].
«...радість кохання неминуча, неминаюча, непроминальна за жодних умов і обставин» [8, с. 97].

Досить часто такі синоніми стоять поряд у творах, тобто мають контактне вживання, є засобом впливу на читача та мають тісні контактні зв'язки між собою. Найчастіше вони вживаються як однорідні члени речення з метою підсилення сказаного: *«Позаяк служба правилася на тридцять котромусь каналі, то лапчик (мурчик, котульчик, хвостик-пухтик) власноручно прибив за вікном спеціально придбану (сорок п'ять доларів без установки) антену, щоб вечорами дивитися на свого Мілюнчика, бо загальна антена в будинку ловила тільки три перші канали, а Мілюнчика не ловила»* [4, с. 121]. *«Хіба цього мало, щоб сказати, що я була царівною, королівною, імператрицею, княжною, та в силу обставин, випробувань чи власного безголів'я – стала жертвою?»* [8, с. 21].

Крім того завдяки вживанню таких синонімів підвищується виразність оповіді: *«От якби Ліда була страхіттям і дурепою, ідіоткою, яка не знає, хто такий Шнітке, а йому за таку дружину пропонували б мільйон і півцарства, отоді це був би підкуп, підлість і суцільна ганьба»* [1, с.56]. *«Можна жити бідно,*

безтямно, дурнувато, легковажно, важко, але при цьому жити чесно – необхідно!» [13, с. 109].

Стилістичні синоніми розрізняються за сферою вживання, емоційним забарвленням, образністю тощо. Їх функція у жіночій прозі естетично-зображальна. Конотативний компонент таких синонімів, що складається з емотивної та оцінної сем, творять експресивні смисли. Їх вважають синонімами-експресивами.

*«Що?! — рявкнув Воронін, шарпнувшись було до кошика. **Накаркала.**» [7, с.8]. «Су-у-ука... — **зашипів** Воронін» [7, с.9]. «Я зрозуміла, що відтепер **бігтиму чи повзтиму** до нього, а хоч би на полюс...» [8, с. 51]. «Блаженна. Як собака, що має сказ, – **скажена. Шалена. Несамовита. Не сповна розуму. Непідсудна. Божевільна. Не ... Це все про мене**» [8, с. 67]. «Я таки егоїстка, якщо так довго люблю одного і того самого **негідника й падлюку**» [8, с. 114].*

Іноді до складу синонімічного ряду у досліджуваних творах входять сленгово-жаргонні утворення, які мають потужний експресивний потенціал: *«...І тільки тоді я зрозуміла, що мені **кришка, гаплик, кранти, the end, фініш, тата, фертик і фініта одночасно. Кінець**» [8, с. 51].*

Вплив стилістичних синонімів на суттєве сприйняття посилюється за рахунок авторських семантичних неологізмів-синонімів. О. Забужко створює цілий синонімічний ряд оказіоналізмів на позначення розмовної діяльності, наприклад: *устругнути, шамотіти, зблягузкати.*

*«Тільки хлопчик міг з легким серцем **зблягузкати** таку дурницю [3, с.20]. «...бо якби ти, якимось дивом **устругнула** в цій мові що-небудь «посильнее Фауста» Гете, як висловлювався один знаний в історії літературний критик, то воно просто провокувалось би по бібліотеках нечитане, мов невилюблена жінка» [3, с. 51].*

Світлана Поваляєва, нанизуючи синоніми-оказіоналізми, досягає цим певного напруження, наростання емоційного сприйняття.

*«Жінки зараз стали передбачуваними, як телевізор, і прагматичними, як праска, як полиця з університетськими підручниками... **Жіноччя, блін. Жінство. Жіїблі. Вуменші**» [10, с. 131]. «Хочеться **натаблетчатися, напігульчатись**, щоб ти знав – то ти у всьому винний, коханий!» [11, с. 38].*

Семантико-стилістичні синоніми становлять найчисленнішу групу серед синонімів, уживаних у жіночій прозі. Об'єднуючи в собі функції ідеографічних і стилістичних синонімів, вони стають дуже зручним засобом передачі думок та індивідуального художнього мовлення письменниць. Авторками вживаються й синоніми, узяті із розмовної лексики, наприклад, у синонімічному ряді з домінуючим дієсловом **ходити** «... на початку ж були тільки спини, сірі спини, що їх жодним чином не обходило твоє існування, та в чийй присутності, однак, не можна було ані **вийти** з квартири, ані **рухатися** по ній де хочеш – навіть до туалету **дибулялося** під їхнім наглядом, – і єдиний раз із тої сірої, обложеної непрогляді на тебе **крутнулося** й **вицілилося** щось ніби лице, але теж не зовсім лице...» [5, с.9].

Серед дієслів-синонімів, що позначають процеси мовлення, у досліджуваних творах зафіксована така просторічна лексика: *балакати, гомоніти, гиготіти, цокотіти, процідіти, варнякати, верзти, молоти* (говорити нісенітниці), *торочити* (швидко говорити) та інші:

*«Він **загиготів, плямкнув** до неї вологим ротом і **грюкнув** дверима» [12, с. 23]; «...хрипуватим голосом **запитала** Сильва і зневажливо **процідила**...» [12, с. 131].*

Безумовно, використання синонімічних засобів допомагає письменницям не лише уникати повторів, а й створювати відповідний настрій, точно передавати думки, почуття, враження, але індивідуальну манеру мовлення автора більше

підкреслюють контекстуальні синоніми, тобто слова, які лише в одному якомусь контексті вступають у синонімічні відношення. Наприклад, лексеми *спокійний та зважений* синонімізуються в контексті з семою «спокій» у творі Люко Дашвар «Мати все»: «Для пошуків їй потрібен був **спокійний і зважений** водій із надійним авто» [2, с.26]. Синонімізуються у контексті і атрибути *ясне, безгрішне*: «Дитинка... **Ясне, безгрішне**... Вони любитимуть її» [2, с.56].

Такі синоніми вживаються для передачі широкого й різноманітного кола асоціацій. Здатність називати реалію не прямо, а алегорично надає контекстуальній синоніміці широких можливостей при створенні художнього образу у прозовому тексті.

«Перемацала, перенюхала, переглядила всі помідори, набрала огірків, перцю, цибулі (часнику вдома вже було півхолодильника), удвічі дешевше виторгувала жмут не зовсім свіжої кінзи» [5, с. 8]. Дієслівні синоніми у цих рядках вживаються з метою розширення семантичної структури висловлення. Нанижуються такі контактні лексичні одиниці тільки з тією стилістичною метою, щоб звернути увагу на прискіпливість, вимогливість виконавця-діяча.

Однією з важливих функцій контекстуальних синонімів є вираження власного ставлення мовця до названої їм особи, предмета, явища, поняття. Наприклад: «Вона дивилась на Олексія Івановича **великими, недитячими і недорослими очима, не від світа сього**» [9, с.59].

Отже, творчо підходячи до вживання художніх засобів, майстри слова вміло застосовують синоніми, що відрізняються за логічними ознаками, емоційним забарвленням. Доповнюючи одне одного, вони різносторонньо виражають різноманітні зображувані поняття, отримують специфічні риси функціонування.

Синоніми виконують у художніх текстах стилістичну функцію та функцію уточнення, заміщення. Вони розширюють семантичну структуру висловлення, характеризують не саме явище, а своєрідність бачення, оцінки його в суспільстві. Авторки використовують для синонімізації слів у контексті різні стилістичні прийоми.

Майстерне використання українськими письменницями синонімів, робить їх мову образною, художньо витонченою, наділяє твори індивідуальними стилістичними рисами. Проте сучасні жінки-письменниці не обмежуються вживанням лише синонімів з певною стилістичною метою. Важливим та актуальним залишається також вивчення лексичних та тропеїчних особливостей сучасної української жіночої прози.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Дашвар Л. Мати все / Л. Дашвар. – Х.: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. – 336 с. .
2. Дудик П. С. Стилїстика української мови: Навчальний посібник/ П. С. Дудик – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 368 с.
3. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу: Роман/ Оксана Забужко. – Видання 9-те. – К.: Факт, 2007. – 176 с.
4. Забужко О. Сестро, сестро: Повісті та оповідання. / Оксана Забужко – 4-те вид. – К.: Факт, 2009. –260 с.
5. Карпа І. Піца «Гімалаї» / Ірена Карпа. – Х.: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2011. – 400 с.
6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 438 с.
7. М. Матіос. Москалиця: [Електронний ресурс] – Режим доступу: / [http://www.ukrcenter.com/Література/Марія Матіос/ 25886-1/](http://www.ukrcenter.com/Література/Марія_Матіос/25886-1/) Москалиця.
8. Матіос Марія. Щоденник страченої. / Марія Матіос. – Львів: ЛА «ПІРАМІДА», 2005.–188с
9. Пагутяк Г. Слуга з Добромилля: [роман] Галина Пагутяк. К.: Дуліби, 2006. – 380 с.
10. Поваляєва С. Сімург / Світлана Поваляєва / Худож. – оформлювач І. В. Осипов. – Харків: Фоліо, 2007. – 185 с. – (Графіті).

11. Поваляєва С. Замість крові: Роман із циклу «Колишні коханці» / Світлана Поваляєва / Худож. – оформлювач І. В. Осипов. – Харків: Фоліо, 2007. – 255 с. – (Графіті).
12. Роздобудько Ірен. Я знаю, що ти знаєш, що я знаю / Ірен Роздобудько. – К.: Нора-Друк, 2011. – 240 с.
13. Роздобудько Ірен. Гудзик / Ірен Роздобудько. – Харків: Фоліо, 2005. – 222 с.